

УДК 329

Агафонова Г. С.,
м. Луганськ**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПАРТІЙ**

Досліджено еволюцію теоретичних підходів до визначення політичних партій Європейського парламенту. Визначено, що на сучасному етапі розвитку даних партій домінує тенденція до здобуття ними рис супранаціональності. На основі узагальнення наукових підходів запропоновано визначення поняття «європартія».

Ключові слова: політична партія, європартія, Європейський парламент, політична група, транснаціональна партійна федерація, партійна сім'я, наднаціональна (супранаціональна) партія.

Європартії сьогодні стають все більш релевантним і дієвим політичним актором на міжнародній політичній арені. Це пов'язано, у тому числі, з положеннями Лісабонського договору (офіційна назва — «Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський союз та Договір про заснування Європейського співтовариства»), які набули чинності з 1 грудня 2009 р. Зокрема, договором передбачено, що «Європейський парламент здійснює законодавчі функції та функції, пов'язані з бюджетом ЄС, спільно з Радою» (Ст. 9а). Також Європарламент (ЄП) отримує більшу повноту влади, оскільки його вага як законодавчого органу дорівнюється ваги Ради. Парламенту доручено обрання голови Єврокомісії (тоді як до того він тільки схвалював кандидатуру, висунуту урядами країн-членів) [1].

Нарешті, у ЄП з'явилося право висувати власні законодавчі ініціативи, але враховуючи при цьому думку виконавчої влади Союзу; право візувати закони, пропонувані Радою також залишилося. Особливо необхідно наголосити, що саме законодавчий орган Європейського Союзу вирішує питання прийому до ЄС нових держав. Без його санкції розширення Союзу неможливо. Всі міжнародні договори, укладені ЄС, проходять процедуру ратифікації в ЄП. Зазначимо, що частина статей Лісабонського договору вже діє, а окремі положення поступово впроваджуються, повільно замінюючи існуючий механізм взаємодії між інститутами ЄС новим.

Остаточне завершення втілення даних норм очікується протягом 2014 р. Таким чином, тенденції інституційного розвитку Європейського Союзу демонструють поступове підвищення політичної ваги та впливовості Європарламенту. Враховуючи той факт, що ЄП формується міжнародними партійними об'єднаннями, не викликає заперечення актуальність дослідження процесу еволюції сутності європартій.

Дана тема активно досліджується представниками європейської та американської політичної науки. П. Дельвіт, Л. Калев, Е. Калоссі, Р. Катц, Е. Креппел, К. Лорд, П. Меїр, О. Нідермайер, Дж. Роланд, К. Сендстром, Б. Фолкестад, С. Хікс намагаються визначити сутність наднаціональних партійних об'єднань, особливості їхньої структурної організації та роль ідеології в процесі їхньої інтеграції та функціонування. Серед російських політологів, які аналізують дану проблему, можна назвати Г. Голосова, О. Грешичнікову, О. Карінцева, Ю. Клочкову, Л. Смргунова, О. Мелешкіну, В. Швейцера. Дослідники констатують, що представники європартій у Європарламенті є основною рушійною силою розвитку системи ефективного та узгодженого управління ЄС, що, у свою чергу, набуває першочергової ваги у контексті тенденції до розширення Європейського Союзу. В Україні дана тема знаходить своє відображення у роботах П. Байковського, Т. Джиги, І. Зінька, В. Малярчука, М. Обушного, А. Романюка, Ю. Шведа. Проте посилена євроінтеграційна риторика в українському політикумі змушує нас звертати свою увагу на еволюцію та тенденції сучасного розвитку політичних інститутів Євросоюзу, одним із яким виступають європартії. Саме це зумовлює мету даної статті — дослідити еволюцію категорії «європартія» та визначити її сутність.

Зазначимо, що маючи на увазі поняття «політична партія Європейського союзу», використовують синонімічний ряд «політична група», «транснаціональна партійна федерація», «партійна сім'я», «наднаціональна (супранациональна) партія», «європартія». На основі дослідження даних понять, спробуємо дати синтетичне визначення поняття «європартія».

Історично першими у 1950-х рр. у складі Асамблеї Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) утворилися політичні групи — «Християнські демократи» (яка з часом трансформувалася у фракцію Європейської народної партії), «Соціалісти» (у майбутньому — Прогресивний альянс соціалістів і демократів) та «Ліберали» (згодом — Альянс лібералів і демократів за Європу). Сьогодні діючі Правила процедури Європейського парламенту у межах I розділу «Члени, органи парламенту і політичні групи» містять окрему главу «Політичні групи».

Тут визначаються процедура створення даних груп, їхнє призначення, правове становище, правила розподілу місць у Палаті тощо [2].

Грунтуючись на роботах Г. МакЕлроя, В. Міллера, Дж. Палмера, можна визначити, що політична група представляє собою союз із чітко налагодженим механізмом самоврядування, транспарентною структурою та обмеженим колом членів. Також у таких об'єднаннях досягнуто загальногруповий консенсус із найважливіших та найсуттєвіших питань, що закріплено певними договорами. Політичну групу характеризує високий рівень консолідації, прозоре вирішення спірних позицій та тривалість існування [3, 4, 5]. Після виборів до ЄП 2009 р. обрані депутати розділені на вісім політичних груп, сім із яких представлені фракціями (Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Альянс лібералів і демократів за Європу, Зелені — Європейський вільний альянс, Європейські консерватори і реформісти, Європейські об'єднані ліві / Лівозелені Півночі, Європа за свободу і демократію), одна — групою позафракційних депутатів.

У 1980-х рр. ступінь консолідації політичних груп дозволила деяким ученим прийти до висновку, що їхні стійкі та стабільні внутрішньогрупові зв'язки призвели до формування транснаціональних партійних федерацій.

Сучасний бельгійський політолог, старший науковий співробітник Університету Антверпена С. Ван Гекке визначає специфіку використання саме терміну «транснаціональна партійна федерація». По-перше, наголошує дослідник, даний термін підкреслює той факт, що ці партії є федераціями (тобто вони складаються з різних національних політичних партій). Вони діють на більш високому рівні, ніж національні політичні партії, але вони не є (доки) наднаціональними, тому що їхні структурні компоненти не повністю інтегровані в єдину організацію. По-друге, прикметник «транснаціональна» означає, що дане об'єднання діє на транснаціональному рівні (тобто на рівні між національним та наднаціональним). Таким чином, транснаціональна партійна політика відноситься до рівня, на якому національні (або міжурядові) сфери та сфери компетенцій ЄС (або наднаціональні) перетинаються. Іншими словами, «транснаціональність» означає «багаторівневість». Також специфікою даних організацій є те, що в результаті того, що транснаціональні федерації складаються з національних партій, вони не мають безпосередніх зв'язків із електоратом [6, с. 397].

Структура «партійної федерації» являла собою повну аналогію класичної федеральної системи. Як це зазначив С. Хікс: «політична організація, в якій діяльність уряду підрозділяється на діяльність

регіональних і центральних органів влади таким чином, що кожен рівень влади приймає власні рішення в рамках своїх повноважень» [7].

Сучасні європартії починали свій розвиток саме з етапу транснаціональної партії-федерації. Так, Європейська народна партія (ЄНП), була заснована як федерація в 1976 р., а сьогодні на офіційному сайті даної партії можна знайти визначення: «Європейська народна партія (ЄНП) є політичною сім'єю правоцентристів» [8]. Конфедерація соціалістичних партій, яка була заснована в 1974 р., з 1992 р. трансформована в Партію європейських соціалістів (ПЕС). Федерація європейських ліберальних, демократичних і реформістських партій, яка була заснована в 1976 р., у 1993 р. була перейменована в Європейську ліберально-демократичну і реформістську партію (ЄЛДР). Сьогодні це європейська партія «Альянс лібералів и демократів за Європу». Також Європейська федерація зелених партій (ЄФЗП), яка була створена в 1993 р., змінила свою назву на Європейську партію зелених (ЄПЗ) у період до 2004 р. напередодні чергових виборів до Європарламенту.

Такі інтеграційні процеси в межах партійних федерацій були викликані певними подіями: перш за все, підсиленням самої євроінтеграції, залученням нових членів до ЄС; змінами в європейському законодавстві, які передбачали проведення прямих виборів із 1979 р.; після підписання Єдиного Загальноєвропейського Акту у 1986 р. парламент став брати участь в законодавчому процесі та міг тепер офіційно робити пропозиції щодо зміни законів; а після підписання Маастрихтського договору у 1992 р. загальноєвропейські політичні партії були визнані впливовим політичним інститутом, який має отримувати відповідне фінансування.

Отже, дослідники констатують, що саме еволюція федеративних структур привела до появи сучасних європартій. С. Хікс, Е. Креппел, К. Лорд вважають, що фундамент із трьох найвідоміших транснаціональних партійних федерацій в середині 1970-х рр. став першим етапом розвитку європартій. Другий етап збігається з розробкою, ратифікацією та реалізацією Єдиного Закону Європи. У цей період транснаціональні партійні федерації намагалися стати «мережевими посередниками», підтримуючи європейську інтеграцію. На третьому етапі роль транснаціональних партійних федерацій було конституціоналізовано, в той час як збільшення компетенції Європейського Парламенту, поява нових способів прийняття рішень і розширення призвели до їхньої організаційної зміни. Четвертий етап (і останній на сьогоднішній день) збігається з розширенням складу ЄС у 2004 р. та 2007 р. Отже, партії пройшли стадії розвитку, інтеграції та розширення, результатом чого стало зростаюче звільнення транснаціональних партійних федерацій від впливу

своїх груп Європарламенту, що призвело до формування потужних та незалежних європартій.

Наступне поняття, яким користуються дослідники, аналізуючи партійну систему Європейського Союзу, це поняття «партійна сім'я» або «сім'я політичних партій». Український партолог Ю. Шведа зазначає, що поява даного терміну пов'язана з процесом виділення різних типів політичних партій, які розрізняються між собою визначеною самоідентичністю, що є результатом певного історичного процесу. Таким чином, сім'я політичних партій представляє собою сукупність політичних партій, які представляють виразну і окрему ідеологічно-програмну самоідентичність. Політолог пов'язує виділення таких сімей на базі трьох критеріїв: генетичного (спільні риси між партіями з'являються внаслідок однакового процесу їхньої інституціоналізації), матеріального (політичні партії намагаються реалізувати близькі пункти їхніх програм) і організаційного (політичні партії створюють наднаціональні об'єднання, які складаються із подібних типів партій). Партії Європарламенту він називає транснаціональними, які формуються на підставі генетичного та матеріального критеріїв та оформлені на наднаціональному рівні. Власне це, на його думку, і є сім'єю європейських партій [9, с. 197–198].

Російський дослідник європартій О. Страдчук вважає, що поняття «партійна сім'я» і «транснаціональна політична партія» з самого виникнення є абсолютними синонімами. Багато дослідників ЄС вживають їх в рівній мірі часто, коли мова заходить про політичні структури Європейського парламенту. У вузькому сенсі дані поняття дійсно позначають «політичні групи». Однак існують дослідження, в яких вони використовуються в широкому сенсі — «політична група Європейського парламенту і всі союзні партії національних парламентів, із яких походять члени даної групи» [10, с. 49].

Також у європартології використовується термін «наднаціональні (супранациональні) політичні партії». Так, російський дослідник О. Каринцев, наголошує, що супранациональну політичну партію можна визначити як партію, яка об'єднує споріднені партії різних держав, рішення керівних органів якої носять обов'язковий характер для національних партій, що входять до неї. На відміну від супранациональних, транснаціональна політична партія представляє собою партію, що об'єднує родинні партії різних держав, рішення керівних органів якої носять рекомендаційний характер для національних партій, що беруть участь у її роботі. Підставою діяльності супранациональних партій є федералізм, який передбачає посилення супранационального рівня прийняття рішень, а підставою діяльності транснаціональних партій є інтерговерменталізм — концепція, що відстоює пріоритет національного рівня в прийнятті рішень. Отже, узагальнює дослідник, європартії можуть бути супранациональними,

транснаціональними або перехідними від транснаціональних до супранациональних [11].

Супранациональність визначає політичну сферу діяльності транснаціональних партій, яка, в першу чергу, повинна стосуватися європейських політичних тем і конфліктів, пов'язаних із реалізацією процесу інтеграції всередині Євросоюзу [12].

Обґрунтування принципу супранациональності проведено у роботі сучасного американського соціолога А. Етціоні «Від імперії до співтовариства: новий підхід до міжнародних відносин». Він розглядає даний феномен на рівні інституту держави, проте запропоновані критерії можна застосувати і до аналізу політичних партій. Так, А. Етціоні наголошує, що однією з ознак супранациональності є те, що рішення приймаються органом, який не складається з представників національної влади і не виконує їхні вказівки, а керується власними правилами, політичною лінією і моральними стандартами. Той чи інший інститут можна вважати наднаціональним тільки тоді, коли прийняті ним рішення стосуються вузлових питань. Високий ступінь незалежності дозволяє наднаціональним інститутам діяти набагато енергійніше й оперативніше інших міждержавних організацій [13, с. 244]. Наприклад, ознаки супранациональності демонструє Європейська Народна партія, яка має керівні органи (Президент, Конгрес, Політичну Асамблею, що складаються із членів партії). Партія розробляє власну програму, що має на меті вирішення загальноєвропейських проблем, а також виступає за збереження демократичних цінностей. Про високу роль даної партії у світовій політиці говорить той факт, що її колишній очільник, сучасний віце-президент Ж. М. Баррозу з 2004 р. займає посаду президента Єврокомісії.

Також особливістю супранациональності є те, що національні структури повинні виконувати постанови наднаціональних органів, не чекаючи спеціальних рішень своїх керівних структур. Наприклад, передвиборчі кампанії партій-членів ЄНП також координуються з центру ЄНП.

Крім того, необхідно відзначити самостійну політичну правосуб'єктність такої організації. Затвердженню даного принципу сприяли зміни у законодавстві Європейського Союзу. У вересні 2012 р. Європейська комісія прийняла пропозицію про створення справжнього європейського правового статуту для європейських політичних партій і фондів, надаючи їм статус юридичної особи у всіх державах-членах ЄС. Зрештою, європейські партії самі розподіляють свої організації на національні партії з повноправним, асоційованим статусом або ж статусом спостерігача. Також ЄС визнає необхідність існування таких організацій і забезпечує їхнє фінансування. У бюджеті Європейського Союзу на 2012 р. виділено 18,9 млн євро для фінансування партій. 15 % бюджету розподіляється між сторонами рівними частинами, в той час як 85 % розподіляється на основі кількості членів парламенту.

У 2012 р. 13 європейських політичних партій були визнані партіями ЄС й отримали фінансування від Європейського парламенту (у мільйонах євро):

- Європейська народна партія — 6,4;
- Партія європейських соціалістів — 4,3;
- Європейська ліберально-демократична і реформістська партія — 1,9;
- Європейська партія зелених — 1,3;
- Альянс європейських консерваторів і реформістів — 1,2;
- Партія європейських лівих — 0,8;
- Рух Європа свободи і демократії — 0,6;
- Європейська демократична партія — 0,5;
- Європейський вільний альянс — 0,3;
- Демократи ЄС — 0,2;
- Європейський альянс за свободу — 0,3;
- Європейський християнський політичний рух — 0,2;
- Європейський альянс національних рухів — 0,2 [14].

Аналіз чинного європейського права також доводить тенденцію до затвердження супранациональних політичних партій у політичній системі Європейського Союзу. Регламент Євросоюзу вводить для партій на європейському рівні такі вимоги: партія повинна бути представлена депутатами Європарламенту, національних чи регіональних парламентів або зібрань у як мінімум одній чверті держав-учасниць, або набрати не менше трьох відсотків голосів виборців під час останніх виборів до Європарламенту в кожній з як мінімум одній чверті держав-учасниць. До обов'язкових елементів організації європейських політичних партій відноситься дотримання ними демократичних принципів як у внутрішній, так і в зовнішній діяльності. Регламент вимагає від партій поваги в їхніх програмах і діяльності принципів, на яких ґрунтується Європейський Союз — ідей свободи, демократії, прав і основних свобод людини та правової держави. Відповідно партії, які ігнорують дані принципи, не можуть розраховувати на фінансування з коштів європейського бюджету [15].

Л. де Вінтер, професор Католицького університету Левена, також констатує зростаючу тенденцію до європеїзації політичних партій. Даний процес він визначає як поступовий, інтерактивний і диференційований процес становлення та розвитку на європейському рівні різних політичних партій [16, с. 3].

Зауважимо, що європартії відрізняються від політичних груп у Європейському парламенті, однак, вони часто пов'язані з цими групами (які можуть бути альянсами більше ніж однієї європейської політичної партії, або, можливо, союзами між партіями та позафракційними депутатами). Також відмітимо, що процес становлення європартій тривав понад 60 років і пройшов, відповідно теорії О. Нідермайера, стадії контакту, кооперації та інтеграції [17].

Підсумовуючи проведені дослідження, зазначимо, що сьогоднішнім реаліям відповідає термін «європартія». Його ми пропонуємо визначити наступним чином: європартія — це політична партія Європейського Союзу, що діє на супранациональному рівні, складається з національних партій, відповідних представників у політичних інститутах ЄС, бере участь у формуванні керівних органів ЄС, отримує фінансування своєї діяльності з боку ЄС, виступає як чинник інтеграції в рамках ЄС, сприяє формуванню європейської свідомості та вираженню політичної волі громадян Союзу.

Література

1. Treaty of Lisbon [Electronic Resource] // Official website of the European Union. — Access Mode : http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm. — Title Screen.
2. Rules of Procedure of the European Parliament [Electronic Resource] // Official website of the European Parliament. — Access Mode : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getLastRules.do?language=EN&reference=TOC>. — Title Screen.
3. McElroy G. Party Groups and Policy Positions in the European Parliament / G. McElroy // IIS Discussion Paper. — 2005. — Vol. 101. — P. 1—33.
4. Miller V. European Parliament Political Groups / V. Miller — House of Commons Library, 2009. — 10 p.
5. Palmer J. The Future of European Union Political Parties / J. Palmer // European View. — 2006. — Vol. 3. — P. 101—111.
6. Van Hecke S. Do Transnational Party Federations Matter? (... Why Should We Care?) // Steven Van Hecke // Journal of Contemporary European Research. — 2010. — Volume 6. — Issue 3. — P. 395—411.
7. Hix S. Parties at the European Level? / S. Hix // Political parties in advanced industrial democracies. — Oxford : Oxford University Press, 2002. — P. 280—309.
8. Who are we? [Electronic Resource] // Official website of The European People's Party. — Access Mode : <http://www.epp.eu/who-are-we> — Title Screen.
9. Романюк А. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа. — Львів : ЦПД – «Астролябія», 2005. — 348 с.
10. Страдчук А. А. Эволюция понятия «политическая группа Европейского парламента» / А. А. Страдчук, С. И. Дудинская // Новые горизонты: сборник статей стипендиатов Оксфордского российского фонда в Тюменском государственном университете. — Выпуск 1. — Тюмень : Вектор Бук, 2010. — С. 43—53.
11. Каринцев О. И. Влияние партийной системы ЕС на процесс европейской интеграции : дис. ... кандидата полит. наук : 23.00.02 / Олег Игоревич Каринцев. — М., 2007. — 149 с.
12. Гречишникова Е. В. Политические партии на европейском уровне: понятие и основные характеристики / Е. В. Гречишникова // Вестник Омского университета. Серия «Право». — Омск : Изд-во ОмГУ, 2006. — № 3/4 (8/9). — С. 23—26.

13. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям / Амитаи Этциони ; [Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева]. — М. : Ладомир, 2004. — 384 с.
14. Legal and finances [Electronic Resource] // Official website of The European People's Party. — Access Mode : <http://www.epp.eu/legal-finances#> — Title Screen.
15. Политические партии Европейского союза [Электронный ресурс] // Сайт Свободной энциклопедии Википедии. — Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/> — Загл. с экрана.
16. Winter L. de. The impact of European integration on ethnoregionalist parties / Lieven de Winter. — Barcelona : Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2001. — 26 p.
17. Niedermayer O. Europäische Parteien? Zur grenzüberschreitenden Interaktion politischer Parteien im Rahmen der Europäischen Gemeinschaft / O. Niedermayer. — Frankfurt / New York : Campus, 1983. — 289 p.

Исследована еволюція теоретических підходів к определению политических партий Европейского парламента. Определено, что на современном этапе развития данных партий доминирует тенденция к получению ими признаков супранациональности. На основе обобщения научных подходов предложено определение понятия «европартия».

Ключевые слова: политическая партия, европартия, Европейский парламент, политическая группа, транснациональная партийная федерация, партийная семья, наднациональная (супранациональных) партия.

The evolution of theoretical approaches to the definition of the political parties of the European Parliament are studied. The tendency to obtain supranationality at the present stage of development of these parties is determined. The definition of europarties on the basis of scientific approaches is proposed.

Keywords: political party, europarties, European Parliament, political group, transnational party federation, party family, supranational party.

Агафонова Ганна Сергіївна — доцент кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Шепелев М. А.